



## **KIRGIZ TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ OLAN SEYYİD BATTAL GAZİ DESTANI ÜZERİNE BİR İNCELEME\***

*Muhammet Nurullah CİCİOĞLU\*\**

### **ÖZET**

Seyyid Battal Gazi, İslâmiyet'in yayılma sürecinde Emevî-Bizans savaşlarının Müslüman kahramanı olarak sembolleşmiştir. Türklerin Anadolu'yu fethi ile başlayan ve Avrupa'ya yönelmeleri ile devam eden Türk-Bizans mücadelesi sürecinde bu kahramanla ilgili menkıbeler Türkler arasında oldukça yayılmıştır. Battal Gazi ile ilgili bu menkıbeleri ihtiva eden ve Battalnâme adı verilen eserler XIII-XIV. yüzyıllardan itibaren Anadolu'da yazılmaya başlanmış, bunların manzum ve mensur birçok nüshası günümüze ulaşmıştır. Türk epik destan geleneği zemininde teşekkül eden bu eserlerin sadece Anadolu sahasında değil Anadolu dışındaki Türk toplulukları arasında da yayılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Kırgızistan Milli İlimler Akademisi Elyazmaları Arşivinde bulunan ve “*Seyitbatal Comogu*” (Seyyid Battal Destanı) olarak adlandırılan elyazması nüsha üzerine bir inceleme sunulmuştur. Bu nüsha Seyyid Battal Gazi destanının Kırgız Türkçesiyle yazılmış olan manzum metnini içermektedir. Eser, Anadolu'da yazılan Battalnâme nüshalarının Orta Asya coğrafyasına ulaştığını ve farklı Türk lehçelerinde yeni metinlerinin oluştuğunu örneklemesi bakımından önemlidir.

Mamatkul Murataliyev'in yazıya aktardığı bu metinde geçen yer ve kişi adları, epizot ve motif yapısı Anadolu sahasında mevcut olan nüshalardakilerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu metin Anadolu'da yazılmış Battalnâme nüshalarının etkisiyle ortaya konulan, Kazak Türkçesiyle yazılmış bir Battalnâme metninden uyarlanarak; fakat Kırgız destancılık geleneği özelliklerine uygun biçimde yeniden oluşturulmuştur. Bu şekilde konu ve olaylar ile mekân ve kişi adlarının ortak olduğu; fakat dil, şekil, üslup ve folklor unsurları bakımından oluşturulduğu sahanın özelliklerine göre şekillenen yeni bir metin ortaya çıkmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Destan, Battal Gazi Destanı, Kırgız Destanları, Epik Destan

\* Bu çalışmada incelenen destan nüshası, Kültür ve Turizm Bakanlığı VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde “*Seyyid Battal Gazi Destanının Kırgız Sahası Eş Metni Üzerine Bir İnceleme*” adıyla sunulan bildiriye tanıtılmıştır (21-24 Kasım, İzmir). Daha sonra, destanın Kırgız ve Kazak sahaslarındaki yansımaları ve bu nüshanın kaynağı ile ilgili yapılan araştırmaların sonucunda elde edilen bulgular da eklenerek bu çalışma ortaya koyulmuştur. **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**

\*\* Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Türkoloji. El-mek: manas2@gmail.com



## A REVIEW OF SEYYİD BATTAL GAZİ EPIC WRITTEN IN TURKIC KYRGYZ LANGUAGE

### ABSTRACT

Seyyid Battal Gazi became the Muslim hero of Umayyad-Byzantine wars in the process of spreading Islam. Epics about this hero were quite spread among the Turks in the process of Turkish-Byzantine struggle which began with the conquest of Anatolia by the Turks and continued by their turning towards Europe. The works called Battalnâme which contain epics about Battal Gazi were first written in Anatolia starting from XIII-XIV centuries and many copies of them in verse and prose reached to our times. It was understood that these works formed according to Turkish epical epic tradition were spread not only in Anatolian area but also among the Turkish communities outside Anatolia.

In this study, a review was presented on the manuscript copies of the so-called "Seyitbatal Comogu" (Epic of Seyyid Battal) which is in the archives of the Kyrgyz National Academy of Sciences of Manuscripts. This copy includes the poetic text of Seyyid Battal Gazi epic written in Turkic Kyrgyz. The work is important in terms of being an example that Battalnâme copies written in Anatolia reached the Central Asian geography and some new texts were composed in different Turkish dialects.

The names of the place and the people, the episode and motif structure in this text, transferred to writing by Mamatkul Murataliyev, largely overlap with the existing copies in the Anatolian area. This text was presented under the influence of Battalnâme copies written in Anatolia, and it was adapted from a Battalnâme text written in Turkic Kazakh, but it was re-created to match the characteristics of the Kyrgyz epic tradition. In this way, a new text emerged with the common names of place and people and topics and events, but the language, form, style and elements of folklore were shaped according to the terms of the area's features.

**Key Words:** Epic, Epic of Battal Gazi, Kyrgyz Epics, Epical Epic

### Giriş

Menakıbnâme, “genel olarak herhangi bir tarikata mensup bir velînin menkabelerini ihtiva eden eserler” olarak tanımlanmıştır (Ocak, 1997: 36). Türk edebiyatında menakıbnâme türü ürünler, İslâmiyet öncesi dönem inanışları ve “halkiyat izlerini” fazlaca taşıdığından “halk destanı” olarak kabul edilmiştir (Köprülü, 2004: 280). Bu sebeple Seyyid Battal Gazi'nin menkabelerini ihtiva eden “Battalnâme” de aynı zamanda “Seyyid Battal Gazi destanı” olarak adlandırılmıştır.

Türk destancılık geleneği zemininde teşekkül eden ve İslamiyet sonrası dönem destanlarının ilk örneği olarak bilinen Seyyid Battal Gazi destanı, Anadolu'nun fetih sürecini anlatan en yaygın epik eserdir. Battalnâmenin Türkiye dışında<sup>1</sup> Azerbaycan, Kazakistan, Tataristan,

<sup>1</sup> Battalnâme ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda bu destanın Anadolu'da yazılmış olan ve günümüzde muhtelif kütüphanelerde bulunan birçok nüshası hakkında bilgi verilmiştir (Köksal, 1984; Say, 2009; Demir ve Erdem, 2006).

### Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013*



Kırgızistan ve Özbekistan'da tespit ettiğimiz, Anadolu Türkçesinin yanında farklı lehçelerle meydana getirilmiş metinlerini ihtiva eden çok sayıda nüshasının bulunması menkıbelerin yaygınlığı konusunda somut neticeler ortaya koymaktadır.

Seyyid Battal Gazi destanının Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Muhammed Fuzuli Elyazmaları Enstitüsünde bir adet elyazması ve üç adet taşbasması nüshası<sup>2</sup>, Kazan Devlet Üniversitesi Fennî Kütüphanede (Yazma Eserler Kütüphanesi) Anadolu Türkçesiyle yazılmış altı adet<sup>3</sup> ve Kazak Türkçesiyle yazılmış bir adet elyazması nüshası<sup>4</sup>, Kazakistan İlimler Merkez Kütüphanesi ve Muhtar Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Kütüphanesinde Kazak Türkçesiyle yazılmış sekiz adet elyazması (Alpısbayeva, vd. 2005: 302-303) ve iki adet matbu nüsha ile Anadolu Türkçesiyle yazılmış iki adet elyazması nüshası<sup>5</sup>, Özbekistan Bilimler Akademisi Birunî Şarkiyat Enstitüsü Elyazmaları Arşivinde Özbek Türkçesiyle yazılmış beş adet elyazması nüshası<sup>6</sup> ve Kırgızistan Milli İlimler Akademisi Elyazmaları Arşivinde Kırgız Türkçesiyle yazılmış iki adet elyazması nüshası mevcuttur. Bunlardan başka 1827-1860 yılları arasında hükümdar olan Buhara hanı Nasrullı Han zamanında Seyyid Battal Gazi destanının Türkçeden Tacikçeye çevrildiğine ilişkin bilgiler bulunmaktadır (Gordlevskiy, 1941: 48). Buna göre destanın Orta Asya coğrafyasında sadece Türkler arasında değil, bölgede yaşayan diğer halklar arasında da yayıldığı anlaşılmaktadır.

Seyyid Battal Gazi destanının Anadolu'da yazıya aktarılan nüshalarının Orta Asya coğrafyasına, İstanbul'dan direkt olarak ve Buhara yoluyla olmak üzere iki şekilde ulaştığı düşünülmektedir (Gordlevskiy, 1941: 48). Ancak eserin destan formatındaki bu nüshaları bölgeye ulaşmadan önce de Battal Gazi'ye ilişkin menkıbelerin buralarda var olduğunu gösteren işaretler mevcuttur. Doğu Türkistan'da yer alan Aksu şehrinde (Köprülü 2004: 278) ve Özbekistan'ın Taşkent şehri yakınlarında (Tsoy ve Aşirov, 2003: 101) Seyyid Battal Gazi'ye ait olduğuna inanılan mezarların bulunması, bunlar etrafında bazı inanışların ve menkıbelerin de oluştuğunu gösterir. Menşe'i Anadolu olan bu destanın Orta Asya coğrafyasında bu kadar yaygın hale gelmesi de Battal Gazi ile ilgili anlatıların bölgede daha evvelden mevcut bulunmasıyla açıklanabilir.

<sup>2</sup> Aybeniz Rahimova, bunlardan "Bakü elyazması" olarak adlandırdığı nüsha üzerine yaptığı çalışmada diğer nüshalarla ilgili bilgiler de vermiştir (Rehimova, 2009: 22-24).

<sup>3</sup> Bırsel Oruç, Kazan Devlet Üniversitesi Fennî Kütüphanede (Yazma Eserler Kütüphanesi) bulunan Türkçe yazma eserlerle ilgili katalog çalışmasında "Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi Dönemi Elyazmaları" başlığı altında "Menâkıb-ı Seyyid Battal Gazi" adıyla üç adet ve "Kıssa, Hikâye, Latîfeler (Tatar Edebiyatı)" başlığı altında "Seyyid Battal Kitabı", "Kıssa-i Seyyid Battal Gâzi", "Seyyid Battal Gâzi Kıssası (Tatar Elyazması)" adlarıyla üç adet olmak üzere toplam altı Battalnâme kaydetmiştir (Oruç, 1998). Ancak yaptığımız incelemede, "Tatar edebiyatı" ürünü ve "Tatar Elyazması" olarak kaydedilen üç eserin de Anadolu Türkçesiyle yazılmış elyazması Battalnâme nüshaları olduğu anlaşılmıştır.

<sup>4</sup> Mevlekey Cumaşikoğlu'nun kaleme aldığı ve daha sonra iki kez Kazan'da basılan eserin elyazması nüshası halen Kazan İlimler Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır ve 1289 numara ile kayıtlıdır.

<sup>5</sup> Bunlardan birincisi "Seyyid Battal Gazi" adıyla 1821-19 numara ile kayıtlı, 1908'de Kazan'da yazıldığı belirtilen eserdir. Eser "cild" olarak adlandırılmış bölümlerden oluşmakta ve her bölümde sayfa numaraları yeniden başlamaktadır. Bu şekilde oluşan bölümler sırasıyla 64, 49, 34, 18 sayfadan oluşmaktadır. Her bölümün sonunda bir sonraki bölümde anlatılacak olan konu haber verilmekte ve her bölüm "Râviyân-ı ahbar ve nâkilânî âsâr şöyle rivayet ederler ki..." kalıp ifadesiyle başlamaktadır. Eserin başı ve sonu eksik olduğu için müstensihî hakkında bilgi mevcut değildir.

Aynı kütüphanedeki diğer nüsha "Seyyid Battal Gazi" adıyla 266-38/1712 numara ile kayıtlıdır. Bu eser de "cild" adı verilen ve sırasıyla 83, 84, 62, 52, 39, 40 sayfa olan altı bölümden oluşmaktadır. Eser Arap harfleriyle harekeli olarak yazılmıştır. Besmele ile başlayan manzum girişten sonra metin mensur olarak devam etmektedir.

<sup>6</sup> Seyyid Battal Gazi destanının Özbekistan nüshaları ile ilgili bilgi Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Elyazmaları Arşivi katalogunda verilmiştir. (Sobraniye Vostoçnih Rukopisem, c.II. Taşkent, 1954; c.VII. Taşkent, 1968). Burada nüshalar tanıtılırken "Orta Asya'da tanınan Türk kahramanlık romanının efsanevî bahadırı Seyyid Battal anlatısının Özbek versiyonu" ifadeleri kullanılmıştır. Bu nüshalardan bazıları XIX. yüzyılın birinci yarısında bazıları ikinci yarısında yazılmıştır.

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013



Kırgız sahasında da -bir kahraman tipi olarak- Seyyid Battal Gazi'nin varlığını daha eski dönemlere dayandırabilecek bulgular mevcuttur. Kırgız destanlarının merkezinde bulunan Manas destanında Seyyid Battal Gazi'den bahsedilmesi (Aliyev, 1995: 194) Anadolu nüshalarının bölgeye ulaşmasından çok önce bu kahraman tipinin Kırgız destan geleneğinde var olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bu kahraman tipi etrafında destan formu dışında farklı anlatıların da bulunduğu bilinmektedir. Buudaybek Sabır Uulu, Kırgız masal anlatıcılarını tanıtarak onlardan derlenen masallardan örnekler verdiği eserinde Bayızkan Kurban Kızı adlı masalcının (1924 doğumlu, Aksı'nın Karasuu köyünden) masal repertuarında "Battal Gazi Masalı"nın da bulunduğunu belirtmektedir (Sabır Uulu, 2008: 473).

Kırgız sahasında Sovyet öncesi dönemde Seyyid Battal Gazi ile ilgili anlatıların ve bunlara ait metinlerin miktarına ilişkin kesin bilgi bulunmamakla birlikte elimizde Kırgız Türkçesiyle yazılmış iki destan metni mevcuttur. Bunlardan birincisi birçok folklor materyalini elyazması olarak kitaplaştırıp Kırgızistan Milli İlimler Akademisine teslim etmiş olan Cancigit Kazakbayev'in, "*El Oozunan Cazılğan Folklorduk Çıgarmalar*"<sup>7</sup> (Halkın Ağzından Yazılan Folklorik Eserler) adlı derlemesindeki "*Said Pattal*" adıyla yazılmış 88 sayfalık mensur metindir. Bu metnin sonunda verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla destan "Arap alfabesiyle Kırgızca" yazılmış olan bir nüshadan alınmıştır; ancak bu metin "Özbek, Tatar, Kırgız ve Kazak dillerinin" özelliklerini taşımaktadır. Kazakbayev, bahsi geçen bu metni sade bir Kırgızca ile ve Kiril alfabesiyle yeniden yazdığını belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında destanın mevcut nüshaları dışında Arap harfleriyle yazıya aktarılmış -muhtemelen daha eski dönemlere ait- metinlerinin de olduğu anlaşılmaktadır.

Kırgız Türkçesiyle yazılmış olan ikinci nüsha ise Mamatkul Murataliyev tarafından yazılmış olan "*Seyitbatal Comogu*"dur. Bu nüsha Kırgız destancılık geleneği özelliklerini yansıttığı, hacim ve muhteva bakımından öne çıktığı için bu çalışmada onunla ilgili bir inceleme sunulmuştur.

#### Mamatkul Murataliyev Nüshası

Seyyid Battal Gazi destanının Kırgız Türkçesiyle yazılmış -tespit edilebilen- tek manzum nüshası, sonunda "Mamatkul Murataliyev" adı bulunan elyazması nüshadır. Eser halen Kırgızistan Milli İlimler Akademisi El Yazmaları Arşivinde "*Seyitbatal Comogu*" adı ile ve 5318 katalog numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Kiril alfabesiyle yazılmış olan ve 194 sayfadan oluşan eserin metin kısmının ilk 123 sayfasında birer sütun, bundan sonraki kısmında ise her sayfada iki sütun yer alır. Metnin manzum kısmı yaklaşık 10.270 dizeden oluşmaktadır.

Eserin sonunda destanın kaynağı ile ilgili şu bilgiler yer alır:

"*Cıynagan: Murataliyev Mamatkul*

Derleyen: Mamatkul Murataliyev.

*Eskertüü: Sarço seloluksovetinde, Con-Arık kolhozunda, Aalıbay uulu Bekmambet moldo aytkaninan ukkan elem. Bul comok oşol kezde ır menen aytılğan ele. Esimde kalgandarın cazıp çıktım.*" (SC:192)<sup>8</sup>

Hatırlatma: Sarço köyünde, Con-Arık kolhozunda, Aalıbay Uulu Bekmambet Moldo (Molla) anlattığında dinlemiştim. Bu destan o zaman manzum olarak anlatılmıştı. Aklımda kalanları yazdım.

<sup>7</sup> Bu kitap Kırgızistan Milli İlimler Akademisi Elyazmaları Arşivinde 5316/679 numara ile kayıtlıdır.

<sup>8</sup> Metinden yapılan alıntılarda destanın orijinal nüshadaki adının kısaltması ve sayfa numaraları verilmiştir (Seyitbatal Comogu: SC.).

Burada geçen “cıynagan” (derleyen) ifadesi ve bir “molla”nın<sup>9</sup> sözlü icrasından elde edildiğine ilişkin bilgiler, evvela bu eserin bir derleme olduğunu düşündürmektedir. Bu destanın bir “molla” tarafından anlatılmış veya okunmuş olduğu kabul edilebilir bir bilgidir. Zira Sovyet öncesi dönemde eğitim ve öğretimin medreselerde “moldo”lar (molla) tarafından verildiği ve buralarda okutulan kaynakların Türk ve -daha genel çerçevede- Şark edebiyatının ortak ürünleri olduğu bilinmektedir (Koylubayev, 2010: 5; İsakov, 2009: 53; Saray, 1993: 10). Ancak destandaki kişi ve yer adları ile destanın epizot yapısı incelendiğinde, bunların Anadolu ve Kazak sahasındaki diğer metinlerle paralel olduğu görülür (Ek tablo). Farklı sahalarda ve farklı lehçelerle yazılmış olan metinlerin bu kadar örtüşmesi, destanın bahsedildiği gibi “akılda kalanları yazma” biçiminde aktarılmadığını gösterir. Aksi halde kişi ve yer adları ile olayların gerçekleşme sırası veya içeriğinde daha büyük farklılıkların oluşması beklenirdi. Eserin başlangıç kısmında yer alan manzum girişte ise destanı yazıya geçiren kişi, elinde bulunan bir kitabın aktarımını yaptığını belirtmektedir:

<i>Bul kitepti kotorup</i>	Bu kitabı çevirip
<i>Çay oturup cazayın</i>	Yavaş yavaş yazayım
<i>Çamagattar koldoso.</i>	Cemaatler kollarsa.
<i>Kim cazganın bilbedim</i>	Kimin yazdığını anlamadım
<i>Uygurbu deym özdörü</i>	Uygur mu desem kendileri
<i>Çee Çagatayça cazganbı?</i>	Yoksa Çagatayca mı yazmış?
<i>Dayınsız eken sözdörü.</i>	Belirsizmiş sözleri.
<i>Okup sözün baykasam</i>	Sözlerini dikkatle okusam
<i>Çagataydın tilindey</i>	Çagatay dili gibi
<i>Çagatay, Uygur aralaş</i>	Çagatay, Uygur karışık
<i>Köp sözü kalgan bilinbey.(SC:1)</i>	Anlaşılmayan çok sözü var.

Bu ifadelerde bir aktarımdan söz edilmesi ile eserin sonundaki notta yer alan “akılda kalanları yazma” ifadesi birbiriyle çelişir. Dolayısıyla bu destanı Kırgız Türkçesine aktaran ile son kısımdaki notu yazanın farklı kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Eserin sonunda Mamatkul Murataliyev adı yer alsa da onun, destanı yazıya geçiren kişi mi yoksa eseri Arap alfabesinden Kiril alfabesine aktaran kişi mi olduğu belirtilmemiştir. Aynı kişinin Kırgız Milli İlimler Akademisi El Yazmaları Arşivindeki birçok eseri Arap alfabesinden Kiril alfabesine aktardığı göz önüne alındığında bu destanı yazan kişinin başka bir halk şairi olduğu anlaşılacaktır.

Destanın giriş kısmında belirtilen “Çagatayca veya Uygurca” bir metnin Kırgız Türkçesine aktarıldığına ilişkin ifadeler, eserin, Seyyid Battal Gazi destanının Türkçenin diğer lehçeleriyle yazılmış olan metinlerinden Kırgız Türkçesine bir aktarımı olduğuna işaret eder. Bu bilgidен yola çıkarak yaptığımız karşılaştırma sonucunda, “*Seyitbatal Comogu*”nun, Kazak Türkçesiyle yazılmış olan “*Gazavat-ı Sultan*”<sup>10</sup> adlı Battalnâmeden hareketle yazıldığı anlaşılıyor. Bu iki eserin ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

<sup>9</sup> “Moldo” (molla) ifadesi, Sovyet öncesi dönemde tahsil görmüş kişiler için kullanılmıştır. Kırgız sözlü geleneğinde, eğitim görmüş halk şairlerinin de sıfatı olmuştur. Bu halk şairleri aynı zamanda Sovyet öncesi dönem yazılı edebiyatının da temsilcileridir. Bkz. (Koylubayev, 2010; Tillebayev, 2004)

<sup>10</sup> Kazak Türkçesiyle yazılmış olan Battalnâme nüshaları içerisinde en hacimli ve kapsamlı olanıdır. Kazakistan İlimler Merkez Kütüphanesi Elyazmaları Arşivinde 282, 1977, 2231 numaralarla kayıtlı bulunmaktadır. Eser Mankışlav Tınışlıkoğlu tarafından manzum olarak yazılmış ve Şamsudin Husayinov tarafından yayına hazırlanarak 1908 yılında

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013



1. “*Seyitbatal Comogu*”nda kullanılan dil, genel itibarıyla Kırgız sözlü gelenek ürünlerinde kullanılan dille aynı özellikler taşımakla birlikte Kırgız destanlarında pek fazla karşılaşılmayan bazı dinî terimler ve kavramlar ile farklı çekim özellikleri gösteren bazı fiillere de rastlanmaktadır. Bu çerçevede eser Kazak Türkçesiyle yazılmış olan ve aynı dil özelliklerini gösteren “*Gazavat-ı Sultan*” ile paralellik gösterir.

2. Anadolu metinlerinden farklı olarak her iki metin de manzumdur ve her ikisi de “bap” adı verilen bölümlere ayrılmıştır. “*Seyitbatal Comogu*”, “*Onaltıncı Bap*” başlığıyla başlamakta ve eserin sonuna kadar bu şekilde adlandırılan üç ana bölümden oluşmaktadır.

3. Her iki destanın epizot yapısı büyük ölçüde örtüşmektedir (Ek tablo). Anadolu metinlerinde bulunmayan ve Seyyid Battal Gazi’nin ölümünden sonra, oğlu İskender etrafında gelişen olayların anlatıldığı bölümler her iki metinde de mevcuttur.

4. Murataliyev metnindeki bazı dizeler, Tınışlıkoğlu’nun Battalnâmesindeki dizelerle benzerlik göstermektedir.

Anadolu’da yazılmış Battalnâme nüshalarından hareketle ortaya konulan Tınışlıkoğlu’nun “*Gazavat-ı Sultan*” adlı eserinin bölgede başka metinler oluşmasında da ilham kaynağı olduğu bilinmektedir (Alpısbayeva, vd. 2005: 303). Bu bilgiler ışığında, Tınışlıkoğlu’nun Battalnâmesinden faydalanılarak Kırgız Türkçesiyle ve Arap harfleriyle yeniden yazılan bir metnin Murataliyev tarafından Kiril harflerine aktarılmış olduğu söylenebilir.

Kırgız destanlarının merkezinde bulunan Manas’taki bazı epizotların halk şairleri tarafından genişletilerek yeni bir destana dönüştürüldüğünü görürüz. Bu epizotlardaki ikinci derece kahramanlar da yeni oluşturulan destanın başkahramanıdır. “Er Koşoy”, “Kız Saykal”, “Canış Bayış”, “Kurmanbek”, “Er Tabıldı”, “Seyitbek”, vb. destanlar buna örnek gösterilebilir. Bu geleneğin bir yansıması olarak “*Gazavat-ı Sultan*”ın bir kısmından faydalanılarak yeni bir destan oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Zira “*Seyitbatal Comogu*”nda her ne kadar “*Onaltıncı Bap*” başlığı bulunsun da destana Kırgız sözlü anlatım geleneğinde “comok başı”<sup>11</sup> olarak adlandırılan bir “başlangıç formeli” ile başlanmıştır:

<i>Abolu söz baştayın</i>	Evvela söze başlayayım
<i>İşimdi Kuday oñdoso.</i>	Allah işimi rast getirirse
<i>İyri cıgaç tüzölör</i>	Eğri değnek düzelir
<i>Tezge salıp mordoso.</i>	Eğer kalıba konulursa.
<i>Akırette soop cok</i>	Ahirete sevap yok
<i>Ayta turgan coop cok.</i>	Söyleyecek cevap yok.
<i>Cetim, cesir karıptı</i>	Yetim, esir, garibi
<i>Kemsintip biröö kordoso.</i>	Hakir görüp biri horlasa.
<i>Ak şumkar kuş çalınar</i>	Ak şahin kuşu yakalanır

Kazan’da basılmıştır. Eserin bu baskısı 386 sayfa halinde ve Arap harfleriyle yapılmıştır. Giriş bölümü ve “bap” adı verilen yirmi yedi bölümle birlikte toplam yirmi sekiz bölümden oluşan eserde her bölüm, içerdiği olayları özetleyen bir başlıkla başlamaktadır. Bu nüsha da “*Babalar Sözi*” külliyyatının 13. ve 14. ciltlerinde Kiril harfleriyle yeniden yayınlanmıştır. Bu baskıda destanın 562 sayfa ve 18186 mısradan oluştuğu görülmektedir. Eserde verilen bilgilerden, onun İstanbul Türkçesiyle yazılmış olan mensur bir Battalnâmeden faydalanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır.

<sup>11</sup> Sözlü halk anlatılarının başında yer alan bu bölüm, destanların sözlü icralarında da kullanılmıştır. Bu şekilde bir başlangıç, özellikle büyük “Manasçı”ların repertuarında mevcuttur (Mukasov, 1995: 223).

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013



<i>Sayatçı aldın tordoso</i>	Avcı tuzak kurarsa
<i>Ak bökön kelip cıgılar</i>	Dağ keçisi gelip yıkılır
<i>Aldın kazıp ordoso.</i>	Önüne hendek kazılırsa.
<i>Bendenin baktı açılbas</i>	İnsanın bahtı açılmaz
<i>Mañdayı kalıñ şordoso.(SC: 1)</i>	Başına zorluk gelirse.

Destanın muhtevasıyla ilgili olmayan ve dinleyicinin dikkatini çekerek dinleyiciyi sözlü icraya hazırlama işlevi bulunan bu ifadelerden sonra da -diğer Kırgız destanlarında olduğu gibi- kahramanın epik biyografisine uygun bir tanıtım kısmı yer alır. Kahramanın ve atının manzum olarak anlatılan olağanüstü özellikleri şöyle özetlenebilir: “Seyyid, âlemde hiç kimsenin görmediği, kimsenin gücünün yetmediği bir bahadır. Nâmı bütün âleme yayılmıştır ve onun adını duyan düşmanlar onun bulunduğu yere yaklaşamaz. Dünyada insanoğlundan onun gibi bir bahadır doğmamıştır” (SC: 40-53). “Atı o kadar hızlıdır ki, uçan kuş bile tozuna yetişemez” (SC: 94-95). Bu tanıtımdan sonra da olay anlatımına geçilir.

“*Seyitbatal Comogu*”nun girişinde, “tercüme” yapıldığı belirtilmesine rağmen ortaya çıkan eserin bire bir tercüme olmadığı açıkça görülmektedir. Aynı zamanda destan -taşıdığı “sözlü kültür” öğeleri itibarıyla- edebî (yazılı) bir eser olmaktan da çok uzaktır ve Kırgız destancılık geleneğinin sözlü icraya dayalı örneklerinin özelliklerini büyük ölçüde taşımaktadır:

1. Şekil itibarıyla manzum bir eserdir. Anadolu sahasında yazıya aktarılmış olan Battalnâmeler genel itibarıyla mensur eserlerdir ve manzum olan nüshalar da Klasik Türk edebiyatında oldukça fazla kullanılan “mesnevi” nazım biçimiyle oluşturulmuştur.<sup>12</sup> Bu destan Kırgız destancılık geleneği çerçevesinde sözlü ürünlerin özelliklerine uygun ve aynı zamanda manzum olarak verilmiştir. Bu yönüyle Anadolu sahasındaki Battalnâmelerden farklı ve müstesna bir yer kazanmaktadır. Metnin oluşmasında birinci derecede etkili olan “*Gazavat-ı Sultan*” da manzum bir metin olmasına rağmen daha “edebî” bir eserdir.

2. Destan ahenk özellikleri bakımından diğer Kırgız destanlarının özelliklerini yansıtmaktadır. Kırgız sözlü gelenek ürünlerinde ahenk unsurları ile oluşturulan ritim ve melodi, bu ürünlerin kalıcılığını sağladığı gibi bu ahenklerle oluşturulan ve geleneksel nitelik kazanan kalıplar, anlatıcının eseri icrasında ona yardımcı unsurlar olarak kullanılmaktadır. Kırgız sözlü geleneği denildiğinde akla ilk gelen “Manasçı”ların jest ve mimiklerle destekleyerek belirli melodilerle okudukları Manas destanı, bunun en iyi örneğidir. Bu özelliği oluşturan unsurlardan ölçü, kafiye ve kalıp ifade biçimlerinin incelediğimiz destan metninde de mevcut olduğu görülmektedir:

<i>Barakeldi küyöcan</i>	Barekallah damatçıgım
<i>Baatırlarday türüñ bar</i>	Bahadırlar gibi görünüyorsun
<i>Altın takta olturgan</i>	Altın tahta oturan
<i>Padışaday sürüñ bar.</i>	Padişahlar gibi duruyorsun.
<i>Altın tuurda olturgan</i>	Altın tüneğe konan
<i>Sen aktuygun taptagı</i>	Ak atmaca gücündeki sen
<i>Alganıñ suluu kız eken</i>	Aldığın kız güzelmiş
<i>Ak kepterdey baktagı.</i>	Bahçedeki ak güvercin gibi.

<sup>12</sup> Destanın, manzum olarak, Darendeli Bakaî ve Turabi tarafından yazılmış iki metni bilinmektedir. Bu eserlerle ilgili geniş bilgi için bkz. (Paçacıoğlu, 1993; Çolak, 2006).

<i>Külkayırdın gülündöy</i>	Hatmi çiçeği gibi
<i>Cañı açılğan şaktağı (SC:5)</i>	Dalında yeni açılmış.

Burada verilen dizelerde kafiyelerin kullanılış biçimi ve hece ölçüsünün kısa bir kalıbının kullanılması (4+3 = 7) ritmik yapının oluşumunda önemli unsurlardır. Bu uyumun, Kırgız sözlü geleneğinde “Manas melodisi” veya “Manas müziği” (Düşaliyev 1995: 437-438) olarak adlandırılan melodik yapının da temelini oluşturduğu dikkate alındığında bu destanın da geleneksel melodik yapıya uygun olduğu ve bu geleneğin bir mahsulü olarak ortaya konulduğu görülecektir. Bu uyumun aliterasyon ve asonanslarla oluşturulan ses tekrarlarının yanında kelime tekrarlarıyla da desteklenmesiyle Kırgız sözlü geleneğinin temel özelliklerinden biri olan melodik yapı oldukça sağlamlaşmaktadır. Kırgız epik şiirinde sık rastlandığı gibi, rediflerle oluşturulan ahengin, dizelerdeki diğer kelimelerin de tekrarlanmasıyla kalıp ifadelerle dönüştürüldüğü görülmektedir: “Altın ... olturgan”, “ak tuygun, ak kepter”. Bu şekilde kullanılan dize veya kelime tekrarları, destanın anlatımında formül ifadeler oluşturmaktadır.

3. “*Seyitbatal Comogu*”, muhtevasında yer alan kültürel unsurlar bakımından da geleneği yansıtmaktadır. Kırgız destanlarında oldukça sık rastlanan kültürel unsurların, İslamiyet öncesi dönemin izlerini taşıyan bazı animistik inanışların ve bu inanışlar çerçevesinde oluşan bazı ritüeller ile avcı-göçebe toplumun yaşam tarzını yansıtan ifadelerin bu destanda oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, geçiş dönemi ritüellerinden olan cenaze ve evlilik törenlerinin destanda anlatılan uygulama biçimlerini günümüzde dahi görmek mümkündür. Destanda Seyyid Battal Gazi'nin cenaze töreni şu şekilde anlatılmaktadır:

<i>Seyit ölüp kaldı dep</i>	Seyyid öldü, diye
<i>Elge kabar saldı deyt.</i>	Halka haber saldı, derler.
<i>Ukkan eldin baarısı</i>	Duyan halkın hepsi
<i>Ayal debey, er debey</i>	Kadın erkek demeden
<i>Caşı menen karısı</i>	Genci ile yaşlısı
<i>Baarı ökürüp kelişti</i>	Hepsi ökürerek <sup>13</sup> geldiler
<i>Kelip ıylay berişti.</i>	Gelip ağladılar
<i>Iylabagan can kalbay</i>	Ağlamayan kimse kalmayıp
<i>Kalpa da keldi ökürüp (SC:178)</i>	Halife de ökürerek geldi.

Bu dizelerde yer alan “ökürü” Kırgız cenaze törenlerinde halen devam eden bir uygulamadır. Cenaze törenlerinde, taziye için gelen tüm erkekler ölünün bulunduğu çadıra yaklaşırken ağlamaklı bir tarzda, toplu olarak ve yüksek sesle onu anarlar. Bu ritüelin Seyyid Battal Gazi destanında bir Kırgız geleneği olarak canlandırılması, bu destanın Anadolu ve Kazak sahasındaki metinlerinde görülmeyen yerel kültüre ait motiflerin metne yansıtıldığına dair uygun bir örnek teşkil etmektedir. Destanda cenaze törenleriyle ilgili bir başka uygulama da “aza kütüü” (yas tutma) âdetidir. Ölen kişinin ardından kırk gün yas tutup bu süreçte taziye için gelen konukları ağırlama geleneği destanda aynı şekliyle yer alır (SC: 10069-10075). Destanda geçiş ritüellerinden biri olan toy (düğün) törenini tasvir eden dizelerde de buradaki uygulama biçiminin Kırgız gelenek ve inanışlarıyla şekillendiği görülür:

<sup>13</sup> Ökür- : Yaygara koparmak, acı acı ağlamak. (Yudahin, 1994)



<i>Küyö, kız dep urmattap ceñeleri</i>	Damat, gelin diye hürmet edip yengeleri
<i>Alđna atlas, şayı töşök saldı.</i>	Altına atlas, ipek döşek serdi.
<i>Dastorkonu cayılıp, türdüü tamak</i>	Sofra serilip türlü yemekler
<i>Camkesege kuyuldu arak şarap</i>	Kâselere koyuldu arak, şarap
<i>Kız, boz bala ır ırdap cata berdi</i>	Kızlar ve delikanlılar şarkı söyledi
<i>Mas bolup içken şarap boygo tarap.</i>	İçtikleri şarap tesir edip sarhoş oldular
<i>Ceti kün Amir Umar kıldı toydu</i>	Emir Ömer yedi gün toy yaptı
<i>Toyuna tolup catkan malın soydu.</i>	Toyuna sayısız olan malından kesti.
<i>Bir cılı elden alım albaymın, - dep</i>	Bir yıl halktan vergi almayacağım, diye
<i>Car salıp curtuna büt ayıtp koydu.</i>	İlan edip halkın hepsine söyledi.
<i>Elinde ıymamdarın baarın cıydı</i>	Yurdundaki imamların hepsini topladı
<i>Dildededen çaçuu çaçıp kıldı sıydı.</i>	Altınları saçı yapıp saygı gösterdi.
<i>İymamdar kutba okup, tezbe tartıp</i>	İmamlar hutbe okuyup tespih çekip
<i>Seyitke Batımanı nıke kıydı. (SC:10)</i>	Seyyid'e Fatıma'yı nikâhladılar.

Gelin ve damat için yapılan törensel uygulamalardan başka “saçı” ve toy için hayvan kesip ziyafet verme geleneklerinin Türk dünyasında en yaygın uygulamalardan olduğu bilinmektedir (Kurtoglu, 2009). Destanın birçok yerinde halifenin sayısız hayvandan oluşan sürülere sahip olduğu ve törenlerde “mal soyuu” (hayvan kesme) uygulamasını yerine getirerek ziyafet düzenlediği belirtilir. Bu yönüyle halife, diğer Kırgız destanlarında karşılaştığımız Kırgız hanlarından farksızdır. Bunun yanında “halife” kelimesi destanın tamamında dinî terminolojideki manasından tamamen soyutlanarak “idareci” manasında, “imam” ve “molla” kelimeleri de Müslüman olan ve olmayan tüm halkların din adamlarına verilen ortak adlar olarak kullanılmıştır. Destandaki bu özellik ve çizilen “din adamı” portresi dikkate alındığında, destanın dinî algılayış ve terminoloji bakımından diğer Kırgız destanlarından farklı olmadığı görülür. Yukarıdaki alıntıda, Anadolu ve Kazak sahası metinlerinde rastlanmayan, halifenin verdiği toyda kızların ve delikanlıların bir arada şarkılar söyleyip içtikleri içkinin tesiriyle sarhoş oldukları sahne bu durumu temsile kâfidir.

Destanda kahramanların zor bir durumla karşılaştıklarında, meydana veya sefere çıkacakları zaman ata-baba ruhlarına veya “geçip giden erlerin” ruhlarına sığınmaları İslamiyet öncesi dönem inanışlarından biri olan “atalar kültü” ile ilgili uygulamalar olarak destana yansımıştır:

<i>Baygambardın tört carı</i>	Peygamberin dört yâri
<i>Arbagıñdı kozgodum.</i>	Ruhlarına sığındım.
<i>Dep bata okup arbakka</i>	Diye dua okuyup ruhlara
<i>Musulmandar cıyılıp</i>	Müslümanlar toplanıp
<i>Ötüp ketken erlerdin</i>	Geçip giden erlerin
<i>Arbagına sıyımp.</i>	Ruhlarına sığınıp
<i>Maydanga baarı barıştı (SC:97)</i>	Meydana hepsi vardılar

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013



Destanda halife dahi savaş sırasında zor durumda kalınca atasının ruhlarına sığınır. Buradaki gibi, zor durumda kaldığında veya sefere hazırlanırken ata-baba ruhlarına sığınarak onlardan yardım dilemek de Kırgız destanlarında sık rastlanan inanışlardandır (Aliyev, 1995: 97).

Dede Korkut boylarında karşılaştığımız “attan aygır, deveden buğra, koyundan koç” kestirerek, “tepe gibi et” yığdırıp “göl gibi kıymız” sağdırarak (Ergin, 1988: 21, 24, 103, 148) “toy” düzenleme geleneğini, Manas destanı başta olmak üzere birçok Kırgız destanında görmek mümkündür (Köçkünov, 1995: 111-113). Göçebe hayat tarzında bir güç göstergesi olan bu uygulamanın Seyyid Battal Gazi destanının Anadolu ve Kazak sahası metinlerinde bulunmamasına rağmen incelediğimiz eserde yer alması da destanın yeniden oluşturulduğu sahanın kültürel unsurları ile şekillendirildiğinin delillerindendir:

*Kaysar padişah baştadı bugün toydu.* Kayser padişah başlattı bugün toyu.  
*Toyuna tolup catkan malın soydu.* Toyunda, çok olan hayvanlarından kesti.  
*Köldöy çık, döbödöy et kılamin dep (SC:4)* Göl gibi et suyu, tepe gibi et yığarım diye  
 (...) (...)

Bu şekilde toplumun yaşam biçimini yansıtan geleneksel uygulamaların yanında değer ölçütlerinin de metinde yer aldığı görülmektedir. Kırgız mutfak kültüründe günümüzde dahi atın çok ayrı bir yeri vardır ve atın en kıymetli yeri “kazı”dır.<sup>14</sup> Destanda Emir Ömer, Müslümanların büyük bir zafer kazanmasını sağlayan Seyyid ile Ketayun’u evlendirir ve onlar için büyük bir toy düzenler. Bu “toy”da toplanan halkın onlara verdiği değeri ortaya koyan dizeler ilgi çekicidir:

*Amir Umar Kalipa* Emir Ömer halife  
*Katayunga toy berdi* Ketayun'a toy verdi  
*Kuttu bolsun toyuñ dep* Kutlu olsun toyun, diye  
*Toplup catkan el keldi* Toplanan halk geldi  
*Koşumça dep toyuña* Toyuna hediye olarak  
*Kazısı karış bee berdi* Kazısı karış kısrak verdi  
*Örköçü biyik töö berdi.* Hörgücü yüksek deve verdi  
*Komuzçu, ırçı çoğulup* Komuzcu, ozan toplanıp  
*Koyçu-koloñ cöö keldi.(SC:73)* Çobanları yaya geldi.

Değer ölçütü olarak kullanılan “kazısı karış bee” ifadesinin Kırgız kültürüne ait bir unsur olarak destanda kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca tasvir edilen “toy” merasiminde yer alan “komuzçu”, “ırçı”lar da Kırgız kültüründeki bu tür merasimler hakkında bilgi verecek ölçüde Kırgız kültürünü yansıtmaktadır. Burada örneklendirilen inanış ve uygulamalardan başka Kırgız kültüründe ve bunların araştırılmasında kaynak eserler olarak kullanılan Kırgız destanlarında sık rastlanan birçok arkaik uygulama ve inanışı da destanda tespit etmek mümkündür.

### Sonuç

Seyyid Battal Gazi destanının XIII-XIV. yüzyıllardan itibaren Anadolu’da yazıya aktarılan nüshaları Orta Asya Türklerine de ulaşmış ve bunlardan hareketle Türkçenin farklı lehçelerinde destanın yeni metinleri oluşmuştur. Destanın bu coğrafyaya ulaşan Anadolu metinleri, suya atılan

<sup>14</sup> Kazı: Besili atın karnından kaburgalarına kadar olan yağı.

taşın suda oluşturduğu halkalar gibi yayılarak çeşitlenmiştir. Bu şekilde, destanın sadece Anadolu’da yazılan nüshaların etkisi ile değil, birbirinden de etkilenerek yayıldığı anlaşılmaktadır.

Destanın Kazak Türkçesiyle yazılmış manzum metinlerinden biri olan “*Gazavat-ı Sultan*” adlı Battalnâme, Kazak Türkçesiyle yeni metinlerin oluşmasında ilham kaynağı olduğu gibi destanın Kırgız Türkçesiyle yeniden meydana getirilen manzum metni için de bir basamak işlevi görmüştür. Ancak bu yayılma “lehçeler arası aktarım” değil “farklı sahalarda yeniden oluşma” şeklinde meydana gelmiştir. Zira bu metinler epizot yapısı, kişi ve yer adları bakımından büyük ölçüde paralellik göstermesine rağmen dil, şekil, üslup bakımından farklılık arz etmektedir. Ayrıca kişilerin ve olayların destandaki yansıtılış biçimi ile destandaki inanış ve uygulamalar her metinde yerele ait farklı özellikler barındırmaktadır.

Seyyid Battal Gazi destanının bir “Anadolu destanı”ndan “Türk dünyası destanı”na dönüşmesi sürecinin hangi aşamalarda gerçekleştiği ve yayılma sürecinde destanda ne tür farklılıklar olduğu ayrıntılı bir çalışma ile ortaya çıkacaktır. Böyle bir çalışmada destanın farklı lehçelerde yazılan metinlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi genel olarak destanların yayılma süreci ile ilgili sonuçlar da ortaya koyacaktır.

#### KAYNAKÇA

- ALİYEV, S. (1995). “Arbak”. *Manas Ensiklopediya*, c. I, s. 97. Bişkek.
- ALİYEV, S. (1995). “Seyitbattal”. *Manas Ensiklopediya*, c. II, s. 194. Bişkek.
- ALPISBAYEVA, K. vd. (2005). “Tomga Engen Metinge Tüsinikteme”. *Babalar Sözi*. c. XIII. Astana.
- ÇOLAK, Abdulkadir. (2006). *Türâbî'nin Manzum Battalnâme'si İnceleme/Metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİR, Necati ve ERDEM, M. Dursun. (2006). *Battal-nâme*. Ankara: Hece Yayınları.
- DÜYŞALİYEV, K. (1995). “Manastın Muzikası”. *Manas Ensiklopediya*, c. I, ss. 437-438. Bişkek.
- ERGİN, Muharrem. (1988). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GORDLEVSKIY, V. (1941). *Gosudarstvo Selcukidov Maloy Azii*, Moskova.
- İSAKOV, Bakıtbek (2009). *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Kırgızların Sosyal ve Ekonomik Tarihi: Sayak Boyu Örneği*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay.
- KOYLUBAYEV, Keldibek. (2010). *Cazgiç Akındarın Çıgarmaçılığı: Moldo Niyaz, Moldo Kılıç, Aldaş Moldo*. Karakol.
- KÖÇKÜNOV, A. (1995). “Aş”. *Manas Ensiklopediya*, c. I, ss. 111-113. Bişkek.
- KÖKSAL, Hasan. (1984). *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KURTOĞLU, O. (2009). Klasik Türk Şiirinde Saç Geleneği. *Millî Folklor*, 21(81).
- MUKASOV, A. (1995). “Comok Başı”. *Manas Ensiklopediya*, c. I, s. 223. Bişkek.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1997). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara: TTK. Basımevi.

#### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013



- ORUÇ, Birsal. (1998). Kazan Devlet Üniversitesi Fennî Kütüphanede (Yazma Eserler Kütüphanesi) Bulunan Türkçe Yazma Eserler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 115, ss. 193-220.
- PAÇACIOĞLU, Burhan. (1993). *Battal-nâme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- REHİMOVA, Aybeniz. (2009). *Kitabi-Battal Kazi*, Bakü: Nurlan.
- SABIR UULU, Buudaybek. (2008). *Comokçular cana Comoktor*. Bişkek: Turar.
- SARAY, Mehmet (1993). *Kırgız Türkleri Tarihi*. İstanbul.
- SAY, Yağmur. (2009). *Türk-İslam Tarihinde ve Geleneğinde Seyyid Battal Gazi ve Battalnâme*. Ankara: Eskişehir Valiliği Yayınları.
- TİLLEBAYEV, Sadık Alahanoviç. (2004). *Beş Moldo: Moldo Niyaz, Nurmoldo, Moldo Kılıç, Aldaş Moldo, Moldo Bağış*. Bişkek.
- TSOY, V. A. ve AŞİROV, C. A. (2003). *Zapadnyy Tyan-Şan: Puteşestviye k İstokam*. Taşkent.
- YUDAHİN, K. K. (1994). *Kırgız Sözlüğü*. A.Taymas (çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

**Ek.1:** Seyyid Battal Gazi Destanının Kırgız, Kazak ve Anadolu Türkçeleriyle Yazılmış Nüshalarının Epizot Karşılaştırması Tablosu

Tımsıtkoğlu Metninin Bölümleri	Murataliyev Metninin Bölümleri	Anadolu Metninin* Bölümleri
<p><i>On altınışı bap: Sultan Seyitbattal haziretinin Hindustannan kelip amir Omardın kızın izdep, tavıp alıp kelgeni, va jane kaysardın Ketayun esimli kızı ağu bergeni, ham Arjis tavında jahannam kıyusına salganı, ham onan kutulup, müşiriklerdi kırıp, Ketayundı alganı.</i></p> <p>On altıncı bap: Sultan Seyyid Battal Hazretlerinin Hindistan'dan gelip Emir Ömer'in kızını arayıp bulması ve Kayser'in Ketayun adlı kızının (Battal'a) zehir vermesi. Arcis dağında cehennem kuyusuna atması, (Battal'ın) oradan kurtulup müşirikleri kırıp Ketayun'u alması.</p>	<p><b>On Altınçı Bap:</b> <i>Asreti Seyit Amir Umardın kızın izdep İndistanga barıp taap alıp kelgeni. Kaysardın kızı Katayun Seyitke uu berip zındanga salganı. Seyit zındandan çıgıp Katayundu alıp, Kaysar menen uruşkanı.</i></p> <p>On altıncı bap: Hazreti Seyyid'in Emir Ömer'in kızını aramak için Hindistan'a gidip, onu bulup getirmesi. Kayser'in kızı Ketayun'un Seyyid'e zehir verip zindana atması. Seyyid'in zındandan çıkıp Ketayun'u alarak Kayser ile savaşması.</p>	<p>Onikinci Bölüm Seyyid Battal Gazi'nin Ketayün ile macerası ve câha indirdikleri gazâlardır.</p>
<p><i>On cetinşi bap: Sultan Seyit haziretinin İstambolga barganı. Astur kaysardın sıkırşılarnı öltirip, Asturdu malzam kılıp, İstamboldı alganı.</i></p> <p>On yedinci bap: Sultan Seyyid Hazretlerinin İstanbul'a varması. Esatur Kayser'in sihirbazlarını öldürüp Esatur'u yenip İstanbul'u alması.</p>	<p><b>On Cetinçi Bap:</b> <i>Seyitbataldın Stampulga barganı. Astur padişanın Sıyrkırçılarnı öltürüp, Asturdu öltürüp Stanpuldu alganı.</i></p> <p>On Yedinci Bap: Seyyid Battal'ın İstanbul'a varması. Esatur padişahın sihirbazlarını öldürüp Esatur'u öldürüp İstanbul'u alması.</p>	<p>Onüçüncü Bölüm Seyyid Battal Gazi Hazretlerinin İstanbul'a azm eyledigidir.</p>
<p><i>On segizinci bap: Seyit haziretinin eki uğulnıñ gayıp bolğanı. Onı Abdulvahap izdep Rumda tutkın bolğanı. Seyit izdep, divlardı öltirip, habar tapkanı.</i></p> <p>On sekizinci bap: Seyyid Hazretlerinin iki oğlunun kaybolması. Abdulvahhab'ın onları arayıp Rum'da esir olması. Seyyid'in onu ararken devleri öldürüp haber alması.</p>	<p><b>On Segizinci Bap:</b> <i>Seyitbataldın eki balasınñ cogolgonu. Anı izdep cürüp Abdulkap Urumda tutkun bolgonu. Seyitbatal izdep cürüp döölördü öltürüp baldarınñ kabarmı...</i></p> <p>On Sekizinci Bap: Seyyid Battal'ın iki oğlunun kaybolması, onları aramaya giden Abdulvahhab'ın Urum'da tutsak olması. Seyyid Battal aramaya gidip</p>	<p>Ondördüncü Bölüm Abdü'l-vehhab Gazi Rûm'a varub İslâm'dan rucü itdigidir.</p>

**Turkish Studies**

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013



	devleri öldürüp oğullarının haberini...	
<i>On togızınşı bap: Seyit hazretinin Kap tavına sapar kılıp, adamzattan baska on eki patşanı öltirip, jetpis eki ikılınnan leşker alıp, perilerden uğılın alıp kelgeninin beyanı. / On dokuzuncu bap: Seyyid Hazretlerinin Kaf dağına sefere çıkıp insan dışı on iki padişahı öldürüp yetmiş iki iklimden asker alıp perilerden oğlunu alıp getirmesinin beyanı.</i>	<i>Seyitbatal cogolgon baldarın izdep Kap toosuna barganı</i> Seyyid Battal'ın Kafdağı'na gidip kaybolan oğullarını araması.	Onbeşinci Bölüm Seyyid Battal Gazi Kûh-ı Kâf'a azm eylediğidir.
<i>Jıyırmasınşı bap: Sultan Seyit hazreti Kap tavına ketkende, Babek deymiş bir malgun adam şığıp «Men— Paygambar» dep, köp adamların öltirip, va jene köp adamların dinin buzğanı, ol zalımdı Seyittin öltirgeni.</i> Yirminci bap: Sultan Seyyid Hazretleri Kaf dağına gittiğinde Babek denen bir mel'un adamın çıkıp "Ben peygamberim." deyip birçok insanı öldürüp birçoğunun dinini bozması, Seyyid'in o zalimi öldürmesi.	<i>Seyitbatal baldarın izdep Kap toosuna ketkende bir malgun kelip, - men baygambar boldum, - dep, köp adamlardı kıynap öltürüp dinin busup, başka bir dinge salıptır. Annı cayın Astur ayıtp berdi.</i> Seyyid Battal oğullarını aramak için Kaf dağına gittiğinde bir melun gelip "ben peygamber oldum" diye çok insanları eziyet ederek öldürüp dinini bozmuş, başka dine döndürmüştü. Onun durumunu Astur anlattı.	Onaltıncı Bölüm Seyyid Hazret Bâbek mel'unu katleylediği ve maceralarını bildirir.
<i>Jıyırma birinşi bap: Sultan Seyit hazreti Rağid jedudi öltirip, kırık patşalardan kızdarın halas kılıp musulman kılğanı.</i> Yirmi birinci bap: Sultan Seyyid Hazretlerinin Rağid cadıyı öldürüp kırık padişahın kızını kurtarıp Müslüman kılması.	<i>Asreti Seyitbatal Dagıd degen cadıgöydü öltürüp, kırık padişalardan kızdarın boşotkonu.</i> Hazreti Seyyid Battal'ın Rağid denen büyücüyü öldürüp padişahların kızlarını kurtarması.	Onyedinci Bölüm Seyyid Battal Gazi'nin Ra'id Câzû ile mâcerâsıdır.
<i>Jıyırma ekinşi bap: Sultan Seyit hazretinin havarjıladı kırğanı.</i> Yirmi ikinci bap: Sultan Seyyid Hazretin Havâricileri kırması.	<i>Sultan Seyitbatal Kuaracardı kırğanı</i> Sultan Seyyid Battal'ın Havâricileri kırması	Onsekizinci Bölüm: Seyyid'in Havâriciler ile ceng ve re'isleri Hakem mel'unu katleylediğini bildirir.
<i>Jıyırma uşınşı bap: Sultan Seyit hazretini Tamus sultanın siykırşı perilerden korkup şakırğanı. Seyit hazreti ol siykırşılardı öltirip kelgeni.</i> Yirmi üçüncü bap: Tamus sultanın sihirbaz perilerden korkup Sultan Seyyid Hazretlerini çağırması. Seyyid Hazretlerinin o sihirbazları öldürüp gelmesi.		<b><u>Bu metinde yer almamaktadır.</u></b>
<i>Jıyırma törtinşi bap. Seyit hazretinin Eskendir esimli uğılı bes jasında ğayıp bolğan, on beske kelgende tabılğanı.</i> Yirmi dördüncü bap: Seyyid Hazretlerinin İskender adlı oğlunun beş yaşında kaybolup on beş yaşına geldiğinde bulunması.	<i>Seyitbataldın İskendir degen balası beş çaşında kayıp bolup (cogolup) on beş çaşında tabılğanı.</i> Seyyid Battal'ın İskender adlı oğlunun beş yaşında kaybolup en beş yaşında bulunması.	<b><u>Bu metinde yer almamaktadır.</u></b>
<i>Jıyırma besinşi bap: Seyit hazretinin akırğı ömirinde kılğan soğısı, hem jumla jaranları ilen vağdalaskan bayandır.</i> Yirmi beşinci bap: Seyyid Hazretlerinin ömrünün sonlarında yaptığı savaş, cümle yarenleri ile vedalaşmasının beyanıdır.	<i>Seyitbatal sultandın akırkı ömüründö kılğan soğuşu cana bardık musulman eline aytkan sözü</i> Seyyid Battal sultanın ahir ömründe yaptığı savaş ve bütün Müslüman eline söylediği sözü	On dokuzuncu Bölüm Seyyid Battal Gazi şehid olduğudur.
<i>Jıyırma altınşı bap: Sultan Seyit hazreti Eskendir esimli uğılın Dalfruzdı öltirgeni, Ayn el-Küterğa padişa bolğanı.</i> Yirmi altıncı bap: Sultan Seyyid Hazretlerinin İskender adlı oğlunun	<i>Seyitbataldın kence uulu İskendir perilerdi öltürüp Gaynalkatirge padişa bolgonu</i> Seyyid Battal'ın küçük oğlu İskender'in perileri öldürüp Ayn-el	<b><u>Bu metinde yer almamaktadır.</u></b>

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/4 Spring 2013



Dilefraz'ı öldürmesi, Ayn-el Kazir'e padişah olması.	Kazir'e padişah olması	
<i>Jiyırma cetinşi bap: Şahzada Eskendir ile Muhammedtin padişahlığın tastap adamzatka kelip atasının öşin alğanı.</i> Yirmi yedinci bap: Şehzade İskender ile Muhammed'in padişahlığı bırakıp insanlara gelip babasının öcünü alması.	<i>İskendir şaazada Gaynalkatr şaarında padişahlığın taştap, Mukammet menen Bagdatka kelip, atasının orduna turganı</i> İskender şehzadenin Ayn-el Kazir şehrinde padişahlığı bırakıp Muhammet ile Bağdat'a gelerek babasının yerine geçmesi	<b><u>Bu metinde yer almamaktadır.</u></b>

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*  
Volume 8/4 Spring 2013

